

تحلیل محتوای کتب منتشر شده در عرصه مطالعات زنان و خانواده

طاهره رحیم‌پور ازغدی^۱

چکیده

کیفیت و کمیت کالاهای فرهنگی از جمله کتاب، در هر جامعه، حامل پیام‌های مهمی در پژوهش‌های اجتماعی است که زنان بخش مهمی از این جامعه هدف را تشکیل می‌دهند. این مقاله به منظور درک وضعیت نشر کتب به لحاظ محتوا، به بررسی کتب منتشر شده (۱۳۹۴-۱۳۸۹) در موضوع زن و خانواده پرداخته است. روش پژوهش، تحلیل محتوا از نوع مضمونی (روان‌شناسی، مذهبی و...) بوده و واحد ثبت و واحد زمینه در این روش، همان مضمون است. در این تحقیق پس از مقوله‌بندی و کدگذاری مضامین کتاب‌ها و استخراج سال تألیف یا ترجمه و تعیین جنسیت نویسنده یا مؤلف، داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار spss تحلیل شده است. جامعه آماری این نوشتار مشتمل بر کلیه آثاری است که در عنوان آن‌ها کلمه زن یا خانواده به کار رفته است. این کتب در دو پایگاه کتابخانه ملی و آستان قدس رضوی

۱. استادیار گروه آموزش معارف اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد. rahimpoor@um.ac.ir

جست‌وجو و از روش تمام‌شماری در بررسی استفاده شده است.

بررسی‌ها نشان داد در حالی که کتب روان‌شناسی و ادبیات همواره در صدر و جامعه‌شناسی سومین اولویت بوده، حوزه ادبیات به همراه حقوق، رشد دو برابری را تجربه کرده و در عرصه‌های دیگر با کاهش نشر کتاب مواجه بوده‌ایم. اگرچه کتب مذهبی در کنار کتاب‌های روان‌شناسی و ادبیات تا سال ۱۳۹۲ بالاترین رشد را داشته، در سال ۱۳۹۴ عرصه مذهبی بیشترین کاهش و عرصه ادبیات بیشترین افزایش را نشان می‌دهد. شیب کاهش کتب مذهبی نسبت به سایر موارد نشان می‌دهد با نسبت مشخصی، این کتب همواره منتشرشده، برخلاف کتب تاریخ که یک‌باره نشر آن‌ها متوقف شده است. به نظر می‌رسد ضمن آنکه بین حوزه نشر (به‌ویژه تولید کتاب) و مسائل و مطالبات مردمی، رابطه روشنی برقرار است، جریان‌های اجتماعی و سیاسی نیز بر انتشارات کمی و کیفی در حوزه زنان و خانواده تأثیرگذار خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: خانواده، تحلیل محتوا، مطالعات زنان.

مقدمه

تأثیر کتاب در توسعه کیفی فرهنگ روشن است. تراکم نوشته‌ها به‌ویژه کتاب بر موضوعی خاص با وجود سابقه سخت‌افزاری آن یعنی کتابخانه‌ها و کتاب‌فروشی‌ها که در دسترس مردم بوده، همواره در جلب توجه آنان به موضوعات و مسائل، نقش ویژه‌ای داشته است. در تحلیل جامعه‌شناختی برای اعلام نقطه شروع هر جریان فکری یا جنبش اجتماعی به‌طور معمول زمانی که کتب و مقالات پرشماری پیرامون آن موضوع نوشته می‌شود به‌عنوان نقطه شروع آن جریان یا جنبش قلمداد می‌گردد (ریتزر، ۱۳۷۴: ۴۶۴) که این امر اهمیت کتاب و بررسی درباره سیر نشر آن درباره موضوعات را نشان می‌دهد. اگرچه کتاب‌ها با اهداف نویسندگان یا ناشران در فواصل زمانی و به نظر بی‌ارتباط با یکدیگر نوشته می‌شوند، روشن است بررسی‌هایی که با نگاه درجه‌دومی به تألیفات سامان می‌یابند، آثار فراوانی دارد.

درک نقاط قوت و ضعف کتب، میزان پرداختن به موضوعات، فهم فریبگی یک محور در قلم‌زنی‌های نویسندگان، درک جهت‌داری محتواهای پدیدآمده یا کشف بی‌هدفی یا فقدان استراتژی‌های رهبری‌کننده برای جریان دانش و فرهنگ، بخشی از این آثار است.

در طول سه دهه گذشته موضوع زن و خانواده از جمله موضوعات مهمی بوده که توجه مؤلفان را به خود جلب کرده است. بررسی‌هایی کمی و کیفی نسبت به کتب در هر سال نسبت به سال‌های گذشته می‌تواند چراغ راه آینده باشد. در بررسی‌های کمی، می‌توان با کشف نقاط خلأ از رشد کاریکاتوری در حوزه نشر مباحث مربوط به زن و خانواده کاست. همچنان که می‌توان علائق مردم درباره محورهایی که نوشتن و خواندن پیرامون آن‌ها شکل می‌گیرد را درک کرد. در بررسی‌های کیفی نیز با نگاه استکشافی به این کتب و تحلیل محتوای آن‌ها درمی‌یابیم عرصه‌های نیازمند پژوهش یا ارائه اطلاعات کدام‌اند و در چه عرصه‌هایی مدیریت تولید آثار صورت نگرفته است.

بر این اساس تحقیق حاضر برای درک وضعیت نشر کتاب در حوزه زن و خانواده انجام گرفت تا رخداد قلمی در این حوزه را در فاصله زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ درک و به‌لحاظ کتب تولیدشده، تشریح کند. انتخاب این بازه زمانی به دلیل مقارن شدن با دو دولت دهم (۱۳۸۸-۱۳۹۲) و یازدهم (۱۳۹۲-۱۳۹۶) است تا امکان تحلیل آمار را برای پژوهشگران افزایش دهد؛ زیرا سیاست‌های دو دولت در مورد زنان متفاوت است. به‌عنوان مثال. مقایسه برنامه سوم و چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴) نشان می‌دهد که برنامه سوم توسعه بر اساس ایده زن و برنامه چهارم، بر اساس انگاره جنسیت و توسعه، تنظیم شده است. مهم‌ترین محور برنامه چهارم توسعه، مشارکت اجتماعی زنان و تقویت نقش آن‌ها در جامعه است که شاخص‌های آن به ابعاد اشتغال، بهداشت و آموزش منحصر می‌شود. البته به نظر می‌رسد چنین رویکردی به زنان حداقلی و ناکافی است؛ زیرا اهمیت ساحت‌های معنوی، فرهنگی و هویت شخصی زنان از درآمد، بهداشت و آموزش کمتر نیست. از این رو دولت اسلامی در صورتی به اهداف و آرمان‌های خود درباره زنان دست پیدا می‌کند که در برنامه چهارم توسعه تفاوت دو جنس

در ناحیه نیازها، تمایلات و قابلیت‌ها را به رسمیت بشناسد و تلاش نماید هر کدام از دو جنس در راستای تحقق هویت ممتاز جنسی خود حرکت کنند. لازم به ذکر است دولت یازدهم متعهد به اجرای برنامه چهارم توسعه در مورد زنان شده است.

روش پژوهش

روش به کاررفته در پژوهش حاضر تحلیل محتواست. تحلیل محتوا، روشی پژوهشی است که به‌طور منظم و عینی برای توصیفی مقداری از محتوای آشکار ارتباطات به کار برده می‌شود. تعریف رسمی تحلیل محتوا بر روش‌های عینی و منظمی که موجب تمییز این روش از سایر روش‌های پژوهشی می‌شوند، تأکید دارد و تحلیل محتوا به هر روش استنباطی اطلاق می‌شود که به‌صورت منظم و عینی به‌منظور تعیین ویژگی‌های پیام به کار برده می‌شود. در این روش، پیام‌ها یا اطلاعات به‌صورت منظم کدگذاری و به نحوی طبقه‌بندی می‌شود که پژوهشگر بتواند آن‌ها را به‌صورت کمی تجزیه و تحلیل کند. (دلاور، ۱۳۸۵: ۲۷۵)

تحلیل محتوای صورت گرفته در این پژوهش از نوع مضمونی است. واحد ثبت و واحد زمینه در این روش همان مضمون (مضمون اجتماعی، روان‌شناسی، مذهبی و...) است و واحد تجزیه و تحلیل، شخص یا چیزی است که مورد مطالعه قرار می‌گیرد که در تحلیل محتوا معمولاً آن را واحد ثبت می‌نامند. واحد تجزیه و تحلیل در بخش بررسی مقولات موضوعی، مضمون (تم) است. مضمون برخلاف کلمه، دارای حدود مرز روشنی نیست و همین امر به دشواری کاربرد آن می‌افزاید. (صدیق سروستانی، ۱۳۷۵: ۱۰۳)

در این مقاله پس از مقوله‌بندی و کدگذاری مضامین کتاب‌ها و استخراج سال تألیف یا ترجمه و تعیین جنسیت نویسنده یا مؤلف، داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار spss تحلیل شده است. مطالعات آماری از جمله تحقیقاتی است که مبنای تحلیل و تفسیر محققان به‌ویژه جامعه‌پژوهان بوده و می‌تواند تفکری آماری را برای تفسیر واقعیت ایجاد کند. هدف این مطالعه نیز فقط ارائه اطلاعات آماری برای پژوهشگران حوزه زنان و خانواده است.

جامعه آماری این نوشتار مشتمل است بر کلیه کتاب‌هایی که در فاصله سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ منتشر شده و در عنوان آن‌ها کلمه زن و یازن و خانواده به کار رفته است. این کتب

از طریق جست‌وجو در دو پایگاه بزرگ و معتبر اینترنتی کتابخانه ملی و کتابخانه آستان قدس رضوی به دست آمده و جهت بررسی کتاب‌ها از روش تمام‌شماری استفاده شده و نمونه‌گیری صورت نگرفته است.

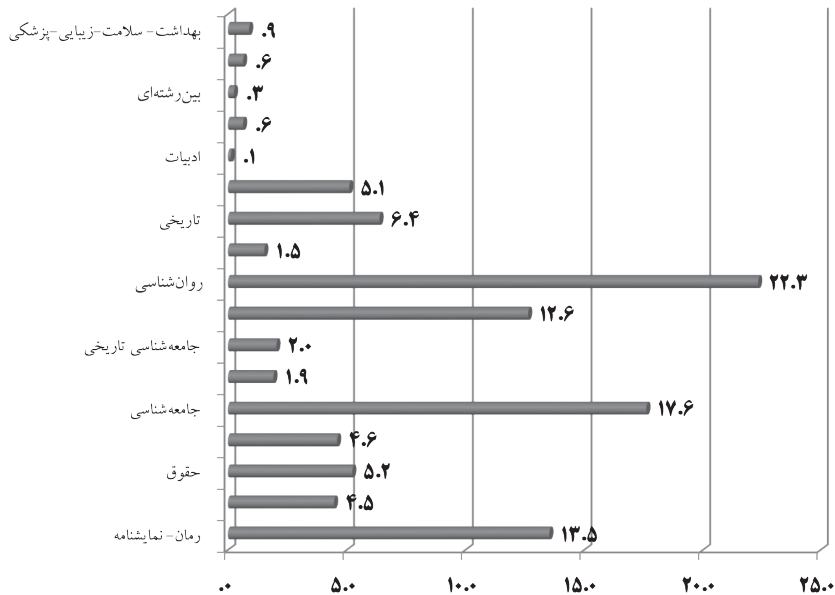
گفتنی است کلیه کتاب‌ها اعم از ترجمه و تألیف مورد بررسی قرار گرفته و کتب تجدید چاپ‌شده و موارد تکراری در هر دو سایت، یک‌بار شمارش شده است. همچنین کتاب‌های حوزه کودک برای بررسی ما موضوعیت نداشته و به همین جهت در نظر گرفته نشده است. در مجموع ۷۸۵ عنوان کتاب بررسی شده است.

پیشینه موضوع

با بررسی‌های انجام‌شده به دست آمد که پژوهش‌هایی از این دست، با محور مقالات و یا با محور نویسندگان زن پیش‌تر انجام گرفته، اما عرصه کتبی که در موضوع زن و خانواده تألیف یا تدوین شده مورد تحلیل محتوا قرار نگرفته است. «نقش زنان ایرانی در تولید کتاب از سال ۱۳۵۸-۱۳۷۷» نوشته فرزانه پارسا (فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات، ۱۳۸۰، دوره ۱۲، ش ۳) و «تحلیل محتوای موضوعی مقالات علمی پژوهشی حوزه زن و خانواده» نوشته آمنه بختیاری، فاطمه بدوی، مریم‌السادات هاشمی و بهاره نصیری (پژوهش‌نامه زنان، ۱۳۹۳، دوره ۵، ش ۲) دو نمونه از این مقالات است که با موضوع این مقاله تفاوت دارند. گفتنی است، در طول سال‌های گذشته در موضوع فمینیسم مآخذشناسی‌هایی صورت گرفته که به لحاظ موضوع، روش تحقیق و سال مورد بررسی با این پژوهش تفاوت‌های اساسی دارند.

۱- موضوع کتاب‌های چاپ‌شده طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴

نمودار میله‌ای صفحه بعد، به درصد معتبر موضوع کتاب‌هایی که در حوزه زنان از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ چاپ شده، می‌پردازد.



نمودار ۱- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک موضوع

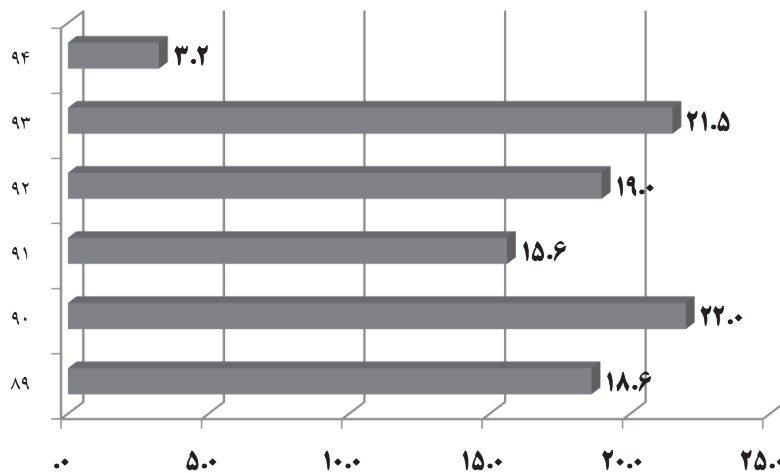
همان گونه که در این نمودار مشاهده می‌شود، ۲۲٫۳ درصد کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه زنان، که دارای بیشترین فراوانی هستند، موضوع «روان‌شناسی» دارند (۱۷۶ کتاب). ۱۷٫۶ درصد از این کتاب‌ها که شامل ۱۳۸ عنوان کتاب است، موضوع «جامعه‌شناسی» دارند و بعد از آن موضوع «رمان - نمایشنامه» با ۱۳٫۵ درصد و فراوانی ۱۰۶ کتاب، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. موضوع «مذهبی» در حوزه کتاب زنان با ۱۲٫۶ درصد در رده‌بندی پایین‌تر به‌لحاظ فراوانی قرار می‌گیرد.

بعد از این فراوانی‌ها، کتاب‌هایی با رویکرد «تاریخی» با ۶٫۴ درصد، «حقوق» با ۵٫۲ درصد و «جامعه‌شناسی ادبیات» با ۵٫۱ درصد قرار دارند. موضوعات «حقوق اسلامی» و «شعر» برای این کتاب‌ها، هر کدام با ۴٫۶ و ۴٫۵ درصد، در رده‌بندی‌های پایین‌تر به‌لحاظ فراوانی قرار می‌گیرند. موضوعات «جامعه‌شناسی تاریخی»، «جامعه‌شناسی مذهبی» و «روان‌شناسی اسلامی» هم در حوزه کتاب زنان با ۲٫۰، ۱٫۹ و ۱٫۵ درصد در رده‌بندی بعدی گنجانده

می‌شوند. نهایتاً موضوعات «بهداشت - سلامت - زیبایی و پزشکی» با ۰,۹ درصد، «خانه‌داری» و «جامعه‌شناسی هنر» با ۰,۶ درصد و موضوعات «بین‌رشته‌ای» و «ادبیات» هر کدام با ۰,۳ و ۰,۱ درصد پایین‌ترین فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

۲- سال انتشار

در نمودار پایین، فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک سال انتشار مشاهده می‌شود.



نمودار ۲- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک سال انتشار

اطلاعات این نمودار بیانگر این مطلب است که بیشترین کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه زنان از سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۴، در سال ۱۳۹۰ چاپ شده است (۲۲ درصد فراوانی). بعد از این سال، سال ۱۳۹۳ دارای بیشترین فراوانی با ۲۱,۵ درصد کتاب‌های چاپ‌شده است. سال ۱۳۹۳ با ۱۹ درصد، سال ۱۳۸۹ با ۱۸,۶ درصد و سال ۱۳۹۱ با ۱۵,۶ درصد کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه زنان در رده‌های پایین‌تر به لحاظ فراوانی چاپ در حوزه زنان قرار می‌گیرند. سال ۱۳۹۴ هم با ۳,۲ درصد کتاب‌های چاپ‌شده، پایین‌ترین سطح فراوانی کتاب‌های چاپ‌شده مربوط به زنان را به خود اختصاص داده است.

۳- موضوع کلی کتاب‌ها

در این قسمت به تلفیق موضوعات کتاب‌های چاپ‌شده پرداخته شده است؛ به طوری که کتاب‌ها در دسته‌بندی با موضوعات کلی تر قرار گرفته‌اند. جدول پایین به نحوه تلفیق دسته‌ها و عنوان موضوعات کلی تر اختصاص یافته است.

ردیف	دسته‌های تلفیق شده	نام دسته نهایی
۱	بهداشت + خانه‌داری + بین‌رشته‌ای	متفرقه و سایر
۲	جامعه‌شناسی ادبیات + ادبیات + شعر + رمان - نمایشنامه	ادبیات
۳	تاریخ + جامعه‌شناسی تاریخ	تاریخ
۴	روان‌شناسی + روان‌شناسی اسلامی	روان‌شناسی
۵	مذهبی + جامعه‌شناسی مذهبی	مذهبی
۶	جامعه‌شناسی - اجتماعی	جامعه‌شناسی - اجتماعی
۷	حقوق + حقوق اسلامی	حقوق
۸	جامعه‌شناسی هنر تلفیق شده در چند حوزه	

جدول ۱- نحوه دسته‌بندی جدید از کتاب‌های چاپ‌شده در طول سال‌های ۸۹ تا ۹۴

جدول و نمودار فراوانی پایین، گزارش فراوانی و فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه زنان از سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۰ است.

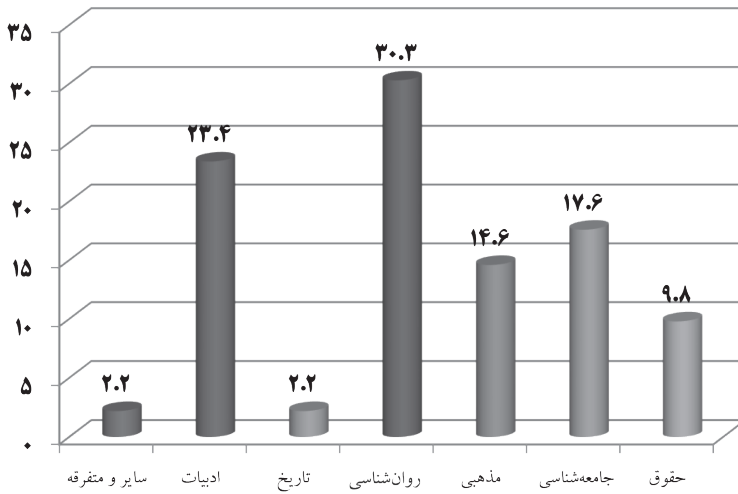
موضوعات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
سایر و متفرقه	۱۷	۲/۰	۲/۲	۲/۲
ادبیات	۱۸۳	۲۲/۰	۲۳/۴	۲۵/۲
تاریخ	۱۷	۲/۰	۲/۲	۲۷/۷

موضوعات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
روان‌شناسی	۲۳۷	۲۸/۵	۳۰/۳	۵۸/۰
مذهبی	۱۱۴	۱۳/۷	۱۴/۶	۷۲/۵
جامعه‌شناسی	۱۳۸	۱۶/۶	۱۷/۶	۹۰/۲
حقوق	۷۷	۹/۳	۹/۸	
مجموع	۷۸۳	۹۴/۱		
	۴۹	۵/۹		
مجموع	۸۳۲	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰

جدول ۲- فراوانی مربوط به فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک موضوع در طول سال‌های ۸۹ تا ۹۴

جدول و نمودار فراوانی مربوط به کتاب‌های چاپ‌شده در سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که موضوع «روان‌شناسی» با ۳۰,۳ درصد و فراوانی ۲۳۷ عنوان کتاب در بین ۷۸۳ کتاب، بیشترین موضوعی است که در طی این سال‌ها در حوزه زنان چاپ شده است. موضوع «ادبیات» بعد از «روان‌شناسی» با ۲۳,۴ درصد و فراوانی ۱۸۳ عنوان در جایگاه بعدی قرار دارد. کتاب‌هایی که در دسته‌بندی «جامعه‌شناسی» قرار دارند هم موضوع ۱۷,۶ درصد (فراوانی ۱۳۸ عنوان کتاب) کتاب‌های چاپ‌شده در طی این سال‌ها هستند. کتاب‌هایی با موضوع «مذهبی-دینی» با ۱۴,۶ درصد (فراوانی ۱۱۴ عنوان کتاب) در رده‌بندی بعدی جای گرفته‌اند. همچنین کتاب‌های «حقوقی» با ۹,۸ درصد مجموع کتاب‌ها (۷۷ عنوان کتاب) درصد پایینی را به خود اختصاص داده است. دو موضوع کلی «تاریخ» و «سایر و متفرقه» نیز هر کدام با ۲,۲ درصد و فراوانی ۱۷ عنوان کتاب کمترین موضوعات منتشرشده در حوزه زنان در سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ است.

در پایین گزارش درصد هر یک از کتاب‌های منتشرشده به تفکیک موضوع در سال‌های موردبررسی توسط نمودار میله‌ای عرضه شده است.



نمودار ۳- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک موضوع در طول سال‌های

۸۹ تا ۹۴

۴- موضوع کتاب‌ها به تفکیک سال

جدول فراوانی پایین، موضوع کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه زنان به تفکیک هر سال را

نشان می‌دهد.

مجموع	موضوعات							سال چاپ
	متفرقه	ادبیات	تاریخ	روان‌شناسی	مذهبی	جامعه‌شناسی	حقوق	
۱۰۰	۲,۶	۲۲,۹	۲,۶	۳۰,۷	۱۲,۴	۱۸,۳	۲,۶	۱۳۸۹
۱۰۰	۰,۶	۱۴,۴	۴,۸	۳۱,۱	۱۶,۲	۲۴,۶	۰,۶	۱۳۹۰
۱۰۰	۰,۰	۲۰,۰	۱,۷	۳۴,۲	۱۶,۷	۱۵,۰	۰,۰	۱۳۹۱
۱۰۰	۲,۱	۲۱,۹	۱,۴	۳۰,۱	۱۶,۴	۱۳,۰	۲,۱	۱۳۹۲
۱۰۰	۴,۶	۳۲,۸	۰,۶	۲۷,۰	۱۳,۲	۱۶,۷	۴,۶	۱۳۹۳
۱۰۰	۴,۳	۴۷,۸	۰,۰	۲۶,۱	۴,۳	۱۳,۰	۴,۳	۱۳۹۴
۱۰۰	۲,۲	۲۳,۴	۲,۲	۳۰,۳	۱۴,۶	۱۷,۶	۹,۸	مجموع

جدول ۳- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک سال انتشار بر حسب حوزه

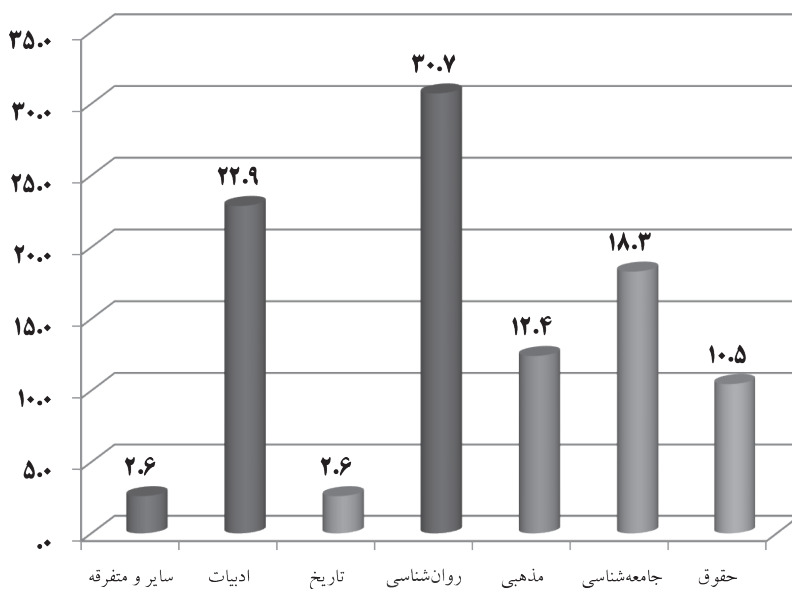
موضوعی

۴-۱- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی

در سال ۱۳۸۹

در سال ۱۳۸۹ بیشترین کتاب‌ها به حوزه موضوعی «روانشناسی-علوم تربیتی» (۳۰,۷ درصد از مجموع کتاب‌های بررسی شده) اختصاص یافته است. در مرتبه بعد حوزه‌های موضوعی «ادبیات» با ۲۲,۹ درصد و «جامعه‌شناسی-اجتماعی» با ۱۸,۳ درصد از مجموع آثار بررسی شده قرار دارند.

سایر موضوعات نیز در رتبه‌های بعد قرار دارند. درصد اختصاص یافته به کتاب‌های «مذهبی» ۱۲,۴ و به کتاب‌های «حقوق» ۱۰,۵ درصد است. هر یک از رویکردهای «تاریخی» و «متفرقه» ۲,۶ درصد از مجموع آثار را شامل می‌شوند.



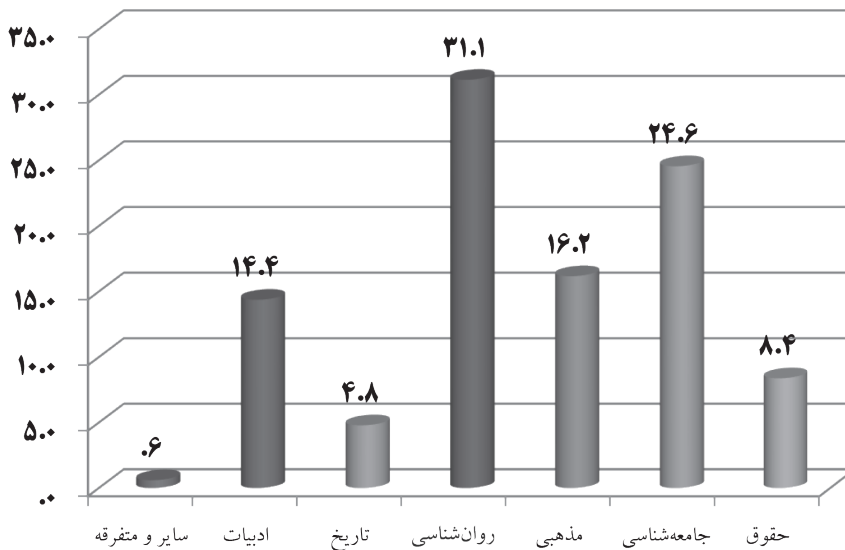
نمودار ۴- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی در سال

۱۳۸۹

۲-۴- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی

در سال ۱۳۹۰

در سال ۱۳۹۰ نیز مانند سال ۱۳۸۹ بیشترین حجم کتاب‌ها به حوزه «روانشناسی» با ۳۱٫۱ درصد و سپس «جامعه‌شناسی-علوم اجتماعی» با ۲۴٫۶ درصد اختصاص یافته است. در حالی که چاپ کتاب‌هایی با رویکرد «ادبی» به مباحث زن و خانواده نسبت به سال گذشته کاهش یافته است. (۱۴٫۴ برابر با درصد از کل کتاب‌ها) انتشار کتاب‌هایی با رویکرد «مذهبی» به موضوع افزایش یافته و به ۱۶٫۲ درصد رسیده است. انتشار کتاب‌هایی با رویکردهای «حقوقی» و «تاریخی» به موضوع کمتر از ۱۰ درصد بوده است.



نمودار ۵- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی در سال

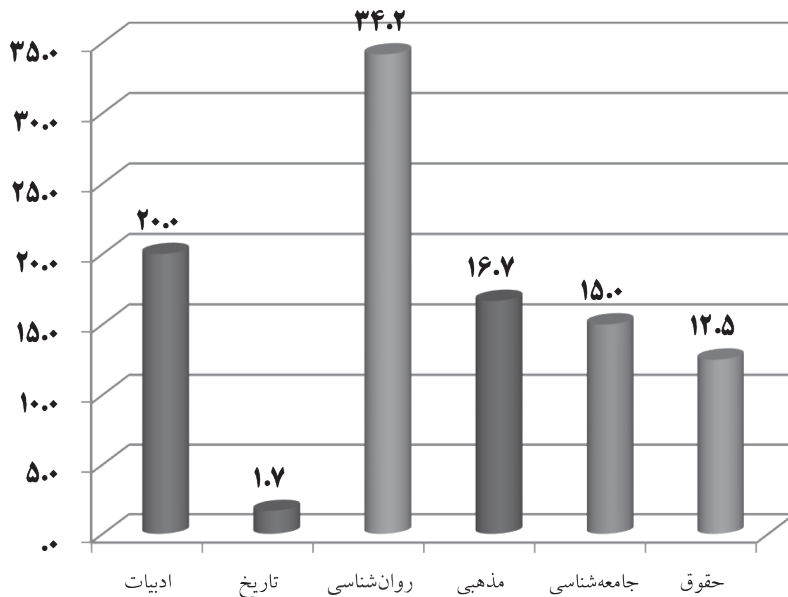
۱۳۹۰

۳-۴- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی

در سال ۱۳۹۱

همان گونه که نمودار میله‌ای پایین حکایت می‌کند، ۳۴٫۲ درصد کتاب‌هایی که در سال ۱۳۹۱ با محوریت زنان و خانواده به چاپ رسیده، در اتم «روانشناسی» بوده، بنابراین در بین

موضوعات دسته‌بندی شده، موضوع «روان‌شناسی» بیشترین فراوانی را داراست. ۲۰ درصد موضوع کتاب‌های چاپ شده در این سال به حوزه «ادبیات» تعلق دارد، که نسبت به سال گذشته افزایش داشته است. بعد از آن «مذهب» موضوع بیشتر کتاب‌های منتشر شده بوده است. با اندکی اختلاف از موضوع «مذهبی»، موضوع «جامعه‌شناسی» در رده بعدی قرار گرفته است و رویکرد «حقوقی» ۱۲,۵ درصد کتاب‌ها در سال ۱۳۹۱ را به خود اختصاص داده است. کتاب‌هایی که در دسته‌بندی «متفرقه» قرار دارند نیز سهمی در کتاب‌های منتشر شده سال ۱۳۹۱ نداشتند.



نمودار ۶- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ شده به تفکیک حوزه موضوعی در سال

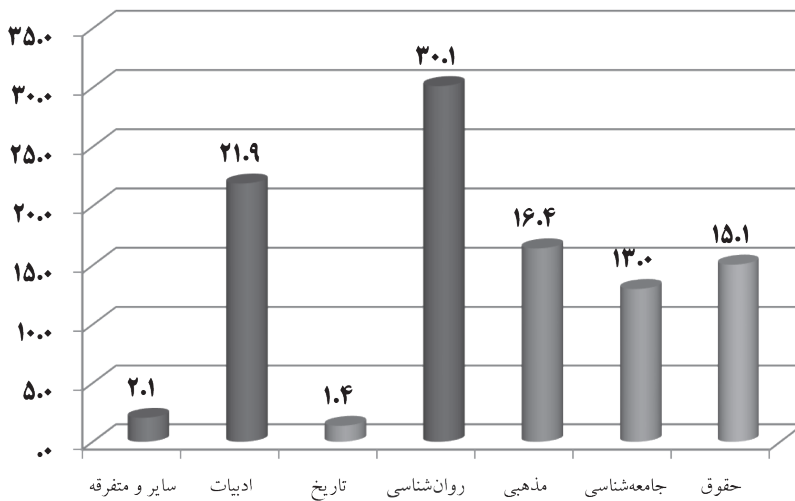
۱۳۹۱

۴-۴- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ شده به تفکیک حوزه موضوعی

در سال ۱۳۹۲

نمودار درصد موضوعی کتاب‌های منتشر شده در سال ۱۳۹۲ بیانگر این مطلب است که مانند سال‌های قبل، رویکرد «روان‌شناسی» نسبت به سایر رویکردها در اولویت قرار دارد؛

به طوری که حدود ۳۰ درصد کتاب‌های زیر چاپ این سال رویکرد «روان‌شناسی-علوم تربیتی» دارند. بعد از آن، «ادبیات» رویکرد ۲۱٫۹ درصد کتاب‌های منتشر شده بوده است. سه رویکرد «مذهبی»، «حقوقی» و «جامعه‌شناسی» به ترتیب با ۱۶٫۴ درصد، ۱۵٫۱ درصد و ۱۳ درصد در ردیف‌های بعدی قرار دارند. کتاب‌هایی با موضوع «تاریخ» و «متفرقه» نیز درصد چشمگیری در بین سایر موضوعات نداشتند.



نمودار ۷- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ شده به تفکیک حوزه موضوعی در سال

۱۳۹۲

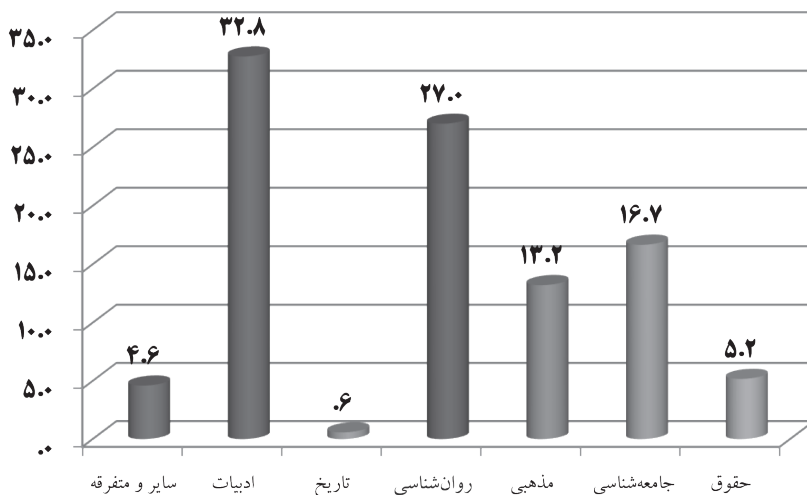
۴-۵- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ شده به تفکیک حوزه موضوعی

در سال ۱۳۹۳

۳۲٫۸ درصد کتاب‌هایی که در سال ۱۳۹۳ با محوریت زنان به چاپ رسیده، موضوع «ادبی» داشته‌اند. در بین ۶ سال مورد بررسی، تنها در سال ۱۳۹۳ رویکرد «ادبی»، رویکرد بیشترین کتاب‌های چاپ شده بوده است.

با اندکی فاصله رویکرد «روان‌شناسی» (۲۷ درصد) در رده بعدی کتاب‌های منتشر شده

قرار دارد. کتاب‌هایی با مضمون «جامعه‌شناسی» و «مذهبی» با ۱۶,۷ درصد و ۱۳,۲ درصد در جایگاه پایین‌تری در بین کتاب‌های زیر چاپ سال ۱۳۹۳ قرار گرفته‌اند. انتشار کتاب‌های «حقوقی»، «تاریخی» و «متفرقه» هم مجموعاً کمتر از ۱۲ درصد مجموع موضوع کتاب‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.



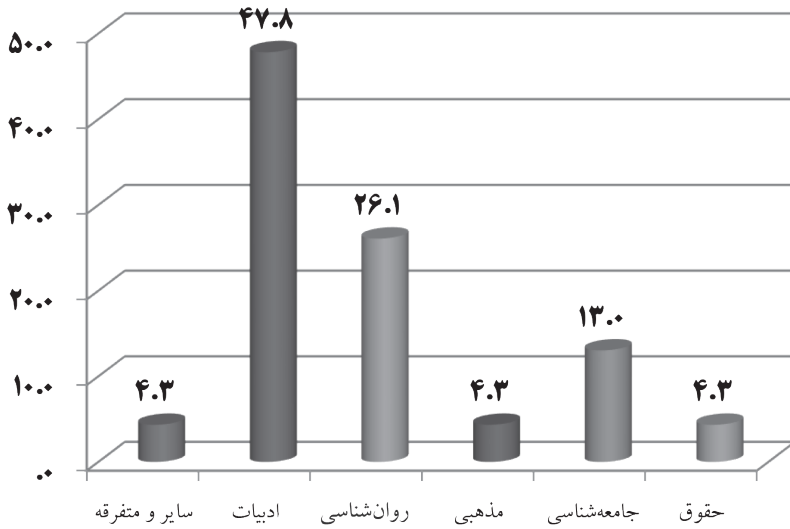
نمودار ۸- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی در سال ۱۳۹۳

۴-۶- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی

در سال ۱۳۹۴

در سال ۱۳۹۴، موضوع «ادبیات» با ۴۷,۸ درصد کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه زنان، دارای بیشترین فراوانی است. همچنین چاپ کتاب‌هایی با محوریت «ادبیات» در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال‌های گذشته افزایش داشته است. بعد از آن دو موضوع «روان‌شناسی» با ۲۶,۱ درصد و «جامعه‌شناسی» با ۱۳ درصد بیشترین درصد کتاب‌های چاپ‌شده در این سال را به خود اختصاص داده‌اند. رویکردهای «مذهبی»، «حقوقی» و «متفرقه» با ۴,۳ درصد در رتبه بعدی کتاب‌های منتشرشده در این سال قرار دارند و موضوع هیچ کتاب چاپ‌شده‌ای با

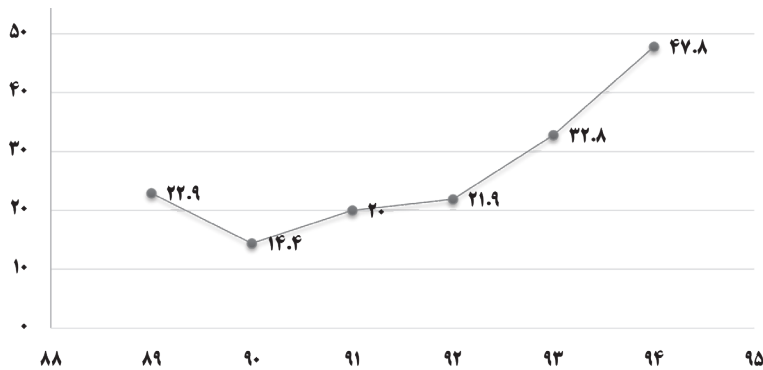
محو­ریت زنان در سال ۱۳۹۴، «تاریخ» نیست.



نمودار ۹- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده به تفکیک حوزه موضوعی در سال ۱۳۹۴

۴-۷- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه «ادبیات» طی

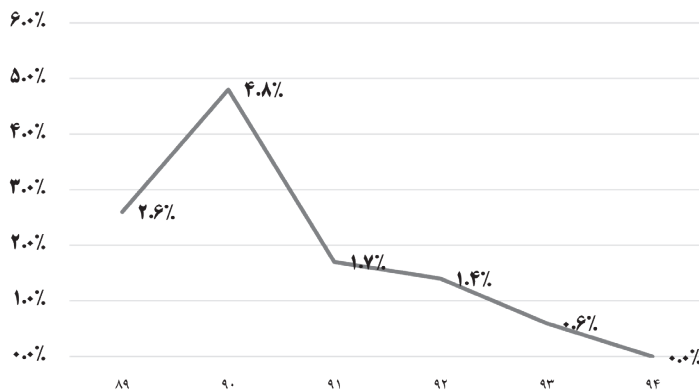
سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴



نمودار ۱۰- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های حوزه «ادبیات»

نمودار نقطه‌ای درصد انتشار کتاب‌ها با محوریت «ادبیات» گویای آن است که به‌استثنای سال ۱۳۹۰ که رشد چاپ کتاب در این حوزه کاهش یافته است، در سال‌های بعد همواره میزان چاپ کتاب‌های زنان بارویکرد «ادبیات» رو به افزایش بوده و در سال ۱۳۹۴ به بالاترین حد خود (۴۷٫۸ درصد) رسیده است.

۴-۸- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه «تاریخ» طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴

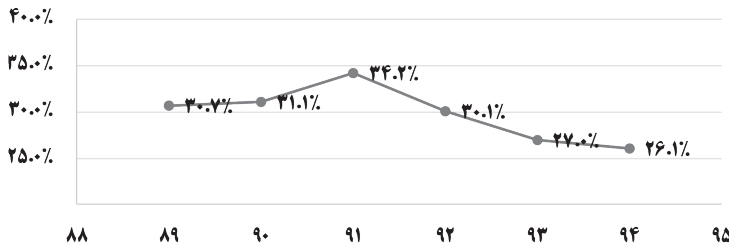


نمودار ۱۱- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های حوزه «تاریخ»

مجموع کتاب‌های اختصاص یافته در حوزه «تاریخ» در این ۶ سال نشان می‌دهد که حوزه «تاریخ» نرخ بسیار کمی از کتاب‌های زیر چاپ را به خود اختصاص داده است. بالاترین درصد کتاب چاپ‌شده در این حوزه با ۴٫۸ درصد در سال ۱۳۹۰ و پایین‌ترین درصد با چاپ صفر درصد در سال ۱۳۹۴ ثبت شده است.

۹-۴- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه «روان‌شناسی»

طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴

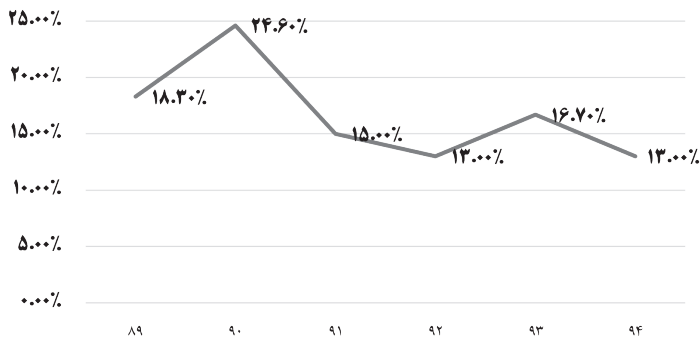


نمودار ۱۲- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های حوزه «روان‌شناسی»

میزان نوسان درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌ها در حوزه «روان‌شناسی» در طی سال‌های مورد بحث، نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۱ درصد کتاب‌های چاپ‌شده در این حوزه به بیشتر میزان خود (۳۴٫۲ درصد) رسیده است. طی دو سال قبل سال ۱۳۹۱ میزان انتشار کتاب‌ها در این حوزه حدود ۳۱ درصد بوده است. در سال ۱۳۹۴ هم با کاهش حدود ۸ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۱، به ۲۶٫۱ درصد رسیده است.

۱۰-۴- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه «اجتماعی» طی

سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴

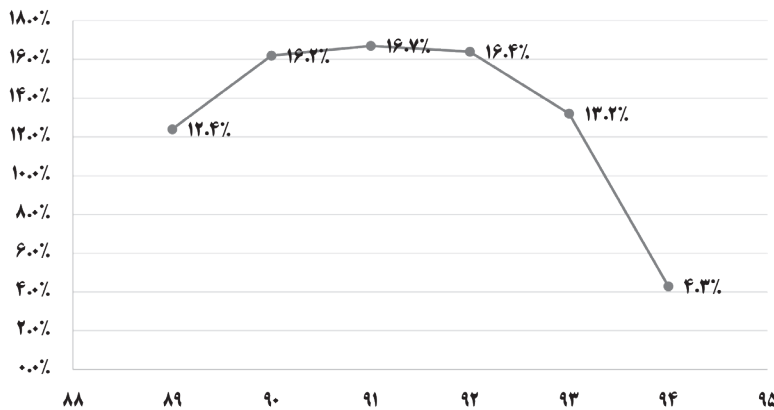


نمودار ۱۳- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های حوزه «اجتماعی»

نمودار نقطه‌ای درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های حوزه «اجتماعی» نشان می‌دهد که مجموعاً این درصد در بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ بین ۲۴,۶۰ درصد تا ۱۳ درصد در نوسان بوده است. در سال ۱۳۹۰ به بیشترین میزان (۲۴,۶۰ درصد) رسیده و در سال ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴ به پایین‌ترین میزان چاپ (۱۳ درصد) کاهش یافته است.

۴-۱۱- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه «دینی» طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴

نمودار ۱۴- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های زنان و خانواده با رویکرد «دینی»



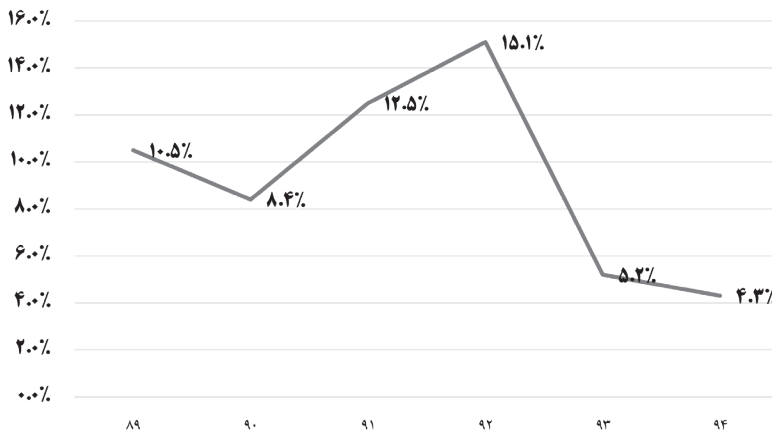
نمودار ۱۴- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های زنان و خانواده با رویکرد «دینی»

۱۲,۴ درصد حجم کتاب‌های منتشرشده در سال ۱۳۸۹ مربوط به انتشار کتاب‌هایی با محوریت زنان و خانواده با رویکرد «دینی» است، در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ با کمی افزایش، موضوع حدود ۱۶ درصد کتاب‌های چاپ‌شده است، در سال ۱۳۹۳، به ۱۳,۲ درصد کاهش یافته و در سال ۱۳۹۴ هم به پایین‌ترین حد چاپ خود در بین سال‌های مورد بررسی رسیده است.

۴-۱۲- فراوانی درصدی کتاب‌های چاپ‌شده در حوزه «حقوق» طی

سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴

نمودار ۱۵- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های حوزه «حقوق»



نمودار ۱۵- درصد اختصاص یافته به انتشار کتاب‌های حوزه «حقوق»

درصد اختصاص یافته به کتاب‌های حوزه «حقوق کودک و زنان» در سال‌های بررسی شده همواره بین ۴ تا ۱۵ درصد در نوسان بوده است. کمترین درصد انتشار کتاب‌های این حوزه با رویکرد «حقوقی» را در سال‌های ۱۳۹۳ با ۵,۲ درصد و ۱۳۹۴ با ۴,۳ درصد شاهد هستیم. در سال ۱۳۹۲ با اختلاف درصدی جزئی نسبت به سایر سال‌های بررسی شده کتاب‌های بیشتری در این حوزه به چاپ رسیده است (۱,۱۵ درصد).

نتیجه‌گیری

بررسی کتب در فاصله زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ نشان داد که سه عرصه روان‌شناسی، ادبیات و جامعه‌شناسی در صدر کتب منتشر شده قرار داشته است. حوزه ادبیات با موضوع زن و خانواده با رشد چشمگیر خود به همراه حوزه حقوق رشد دو برابری داشته است. در مقابل

باقی عرصه‌ها در عین حال که همه با کاهش نشر کتاب مواجه بوده، عرصه کتب مذهبی که در کنار حوزه روان‌شناسی و ادبیات تا سال ۱۳۹۲ بالاترین رشد خود را در این فاصله زمانی داشته، در سال ۱۳۹۴ بیشترین کاهش را نشان داده است. البته شیب کاهش کتب مذهبی نشان می‌دهد با نسبت مشخصی این کتب همواره منتشر شده؛ برخلاف کتب تاریخ که به یک‌باره نشر آن‌ها متوقف شده است.

از این میان کتب روان‌شناسی همواره در صدر کتاب‌های منتشر شده قرار داشته که این امر می‌تواند حاکی از علاقه یا نیاز مردم، جذابیت ذاتی این کتب و یا پرننگ بودن موضوع خانواده در این گونه کتاب‌ها برای سطح عمومی جامعه باشد. دیدگاه کارشناسان مسائل زنان این است که از سویی چون زنان شناخت کافی از هویت و حقوق خود ندارند و از سوی دیگر به دلیل فراوانی مشکلات خانوادگی و ارتباطی، با فراوانی آثار مربوط به زنان در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۱ مواجه هستیم. در واقع احساس نیاز زنان به این گونه منابع اطلاعاتی زمینه رشد تألیف کتاب‌های روان‌شناسی در حوزه زن و خانواده است.

ادبیات به‌عنوان دومین عرصه‌ای که رشد انتشار کتاب با محوریت زن و خانواده در آن چشمگیر بوده در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ از حوزه روان‌شناسی پیشی گرفته است. این مسئله می‌تواند موضوع بررسی‌های بعدی باشد؛ زیرا پیش‌بینی می‌شود موضوعاتی مانند عشق، الگوی زن مدرن، چالش‌های زندگی مدرن فراروی زنان و خانواده در این کتب مطرح یا بازنمایی شود که خود نیازمند بررسی‌های دقیق کیفی است. از آن‌رو که این عرصه از یک‌سو کمتر مورد توجه منتقدان مذهبی یا کارشناسان مسائل زنان قرار دارد و از سوی دیگر تراکم نوشته‌ها که ممکن است با افزایش بازار تقاضا همراه بوده و در فضای امنی به تأثیرگذاری در لایه‌های عمیق فرهنگی و رفتاری بیانجامد، انجام تحقیقات بر اساس تحلیل محتوا پیشنهاد می‌شود.

میان حوزه نشر به‌ویژه کتاب و مسائل، نیازها یا علائق مردم، دیالکتیک روشنی برقرار بوده و هریک می‌تواند دیگری را تعدیل کند. هرچه کتب تولیدشده در فضای طبیعی‌تر، غیردولتی، مبتنی بر جریان متداول تولید دانش، نیازهای خوانندگان و اقتضائات فرهنگی

نوشته و منتشر شود، اثرگذاری متقابل، بیشتر و معنادارتر خواهد بود. در این میان عرصه زن و خانواده به دلیل دغدغه جهانی متمرکز بر آن، ممکن است تحت مدیریت علمی فرهنگی پنهانی دچار قبض و بسط شود. از این رو پیشنهاد می شود در هر دهه علل و عواملی که به افزایش یا کاهش عرضه یا تقاضای کتب در این حوزه منجر می شود، مورد بررسی قرار گیرد.

کتابنامه

۱. دلاور، علی، ۱۳۸۵، مبنای نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: رشد.
۲. ریتزر، جورج، ۱۳۷۴، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
۳. صدیق سروسستانی، رحمت‌الله، ۱۳۷۵، «کاربرد تحلیل محتوا»، علوم اجتماعی، ش ۸، دانشگاه تهران.